

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
ВИСШИ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ

ул. „Цар Калоян“ № 1-а, 1000 София, тел. 986-28-61, 987-55-13,
факс 987-65-14, e-mail: arch@vas.bg

Изх. 226
Дата: 22.03.....2018 г.

**ДО
ОБЩОТО СЪБРАНИЕ НА
ГРАЖДАНСКА И ТЪРГОВСКА КОЛЕГИЯ
НА ВЪРХОВЕН КАСАЦИОНЕН СЪД**

СТ А Н О В И Щ Е

**НА ВИСШИЯ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ
по тълкувателно дело № 3 / 2017 г.**

УВАЖАЕМИ ВЪРХОВНИ КАСАЦИОННИ СЪДИИ,

С Разпореждане на Председателя на ВКС от 30.06.2017 г. е образувано тълкувателно дело № 3/2017 г. по описа на Общото събрание на съдиите от Гражданска и Търговска колегии на ВКС по следните три материалноправни въпроса:

1. Когато по съществуващо лихвоносно задължение е извършено плащане, което е достатъчно да покрие разноските, но не е достатъчно да покрие всички /договорни и законни/ лихви и главницата, при условията на чл. 76, ал. 1 от ЗЗД или при условията на чл. 76, ал. 2 от ЗЗД настъпва погасителният ефект по отношение на задължението за законна лихва по чл. 86, ал. 1 ЗЗД?

2. Когато изпълнението не е достатъчно, за да покрие главницата и дължащите се върху нея мораторни лихви, може ли длъжникът да се ползва от правото по чл. 76, ал. 1 от ЗЗД да посочи кое от задълженията

погасява или се прилага установената в чл. 76, ал. 2 ЗЗД поредност на погасяване на задълженията?

3. Как следва да се определи размерът на вземането на кредитора при предсрочна изискуемост по договор за заем/кредит – само в размер на непогасения остатък от предоставената по договора парична сума или се включва и уговореното в договора възнаграждение /възнаградителни лихви/?

С Разпореждане на Председателя на ВКС от 24.11.2017 г., след проведено закрито заседание на 23.11.2017 г. на Общото събрание на Гражданска и Търговска колегии е гласувано прередактиране на всички въпроси, предмет на образуваното тълкувателно дело № 3/2017 г., вследствие на което предмет на тълкувателното дело са два въпроса със следното съдържание:

1. Когато извършеното плащане не е достатъчно, погасителният ефект за законната лихва за забава при неизпълнение на парично задължение настъпва при условията и в поредността по чл. 76, ал. 1 ЗЗД или при условията и в поредността по чл. 76, ал. 2 ЗЗД?

2. Как следва да се определи размерът на вземането на кредитора при предсрочна изискуемост по договор за заем/кредит – само в размер на непогасения остатък от предоставената по договора парична сума или се включва уговореното в договора възнаграждение /възнаградителни лихви/ и/или законните лихви?

На основание чл. 129, ал. 4 от Закона за съдебната власт (ЗСВ) излагам на вниманието Ви становище по така поставените за тълкуване въпроси, предмет на образуваното тълкувателно дело № 3/2017 г. по описа на ОСГТК на ВКС.

I. По първия поставен въпрос:

Когато извършеното плащане не е достатъчно, погасителният ефект за законната лихва за забава при неизпълнение на парично задължение настъпва при условията и в поредността по чл. 76, ал. 1 ЗЗД или при условията и в поредността по чл. 76, ал. 2 ЗЗД?

1. Противоречива практика, мотивирала предложението за тълкувателно решение:

По въпроса е налице противоречива съдебна практика на състави на ВКС, постановена по реда на чл. 290 ГПК.

Съдебните състави, споделящи първото становище по този въпрос, приемат, че от гледна точка на изпълнение на задълженията /чл. 63 - чл. 78 ЗЗД/ и на изпълнителния процес паричното вземане се състои от три части: главница, лихви и разноски. Както при доброволното изпълнение, така и в изпълнителния процес, при частично плащане, което кредиторът е приел /чл.

66 ЗЗД/ или не може да откаже поради провеждането на принудително изпълнение, съгласно чл. 76, ал. 2 ЗЗД се погасяват в определена поредност – най-напред разноските, след това лихвите и най-после главницата. В материята на изпълнението гражданският закон не прави разлика между различните видове лихва – възнаградителна или мораторна /за забава/, договорна или законна. Различна поредност при погасяването е законово уредена само за държавните вземания, но и за тях законът не прави разлика между различните видове лихва. Прието е, че когато задължението е за главница и мораторни лихви, длъжникът не може да се ползва от правилото да посочи кое от задълженията погасява, а когато кредиторът не е заявил или от поведението му не може да се установи категорично в погашение на коя част от вземането приема частичното изпълнение, то погасяват се първо лихвите и след това главницата – така *Решение № 86/14.08.2014 г. по гр.д. № 6766/2013 г., IV ГО на ВКС.*

Други съдебни състави са възприели становището, че установената в разпоредбата на чл. 76, ал. 2 ЗЗД поредност на погасяване на задълженията не се прилага при задължение за заплащане на главница и на законна лихва върху същата от датата на забавата. За разлика от възнаградителната лихва вземането по чл. 86, ал. 1 ЗЗД има обезщетителна функция за вредите на кредитора от забавата при неизпълнение на парично задължение. Мораторната лихва по чл. 86, ал. 1 ЗЗД не се дължи при нормално развитие на облигационното отношение – при срочно изпълнение на парично задължение. Това задължение възниква не от договора или от закона с предписание да се възнагради кредиторът за извършената от него работа, а само при поискване – чрез самостоятелен иск за обезщетение за вредите от забавата или като последица от уважаването на иск за главницата. Признатото вземане за обезщетение по чл. 86, ал. 1 ЗЗД е еднородно по своя характер с главницата и не следва да се квалифицира по чл. 76, ал. 2 ЗЗД, а поредността в погасяването му, когато се дължи наред с друго еднородно задължение, се определя от правилото на чл. 76, ал. 1 ЗЗД – когато изпълнението не е достатъчно да покрие главницата и мораторната лихва, длъжникът може да заяви кое от тези две свои еднородни задължения погасява – така *Решение № 111/27.10.2009 г. по т.д. № 296/2009 г., I ТО на ВКС* и *Решение № 211/26.01.2017 г. по гр.д. № 958/2016 г., III ГО на ВКС.*

2. Становище по поставения въпрос:

В основата на противоречивата съдебна практика стои различието в становищата какво разбира законодателя под „лихва” в разпоредбата на чл. 76, ал. 2 от ЗЗД и дали законната лихва по чл. 86 ЗЗД, предвидена като обезщетение за забавено изпълнение на парично задължение, има характера на „лихва” по смисъла на чл. 76, ал. 2 ЗЗД.

С понятието „лихва” у нас се означават различни правни явления.

Лихвата е *възнаграждение* за ползване на парична сума, предоставена по договор за заем или договор за кредит – чл. 240, ал. 2 ЗЗД, респ. чл. 430, ал. 2 ТЗ. В този случай лихвата има характер на насрещна престация по договора, „цена“ на предоставените за ползване парични средства.

С изразът „лихва“ законодателят означава и обезщетението по чл. 86, ал. 1 ЗЗД, което е дължимо при забавено изпълнение на парично задължение.

Поради разликата на двата правни института, в доктрината и практиката у нас лихвата се класифицира като „възнаградителна“ (когато е уговорена като цена за ползването на парични средства) и обезщетителна – когато е дължима като обезщетение за неизпълнено парично задължение. И в двата случая, обаче, лихвата е „акцесорна“ и „еднородна“ с главния дълг – дължи се винаги наред с главния дълг и винаги е парична сума. От това, обаче, не следва, че обезщетението за забава, означено като „законна лихва“ се удовлетворява в поредността, в която се удовлетворява възнаградителната лихва. Защото двата вида задължения – за плащане на възнаградителна лихва, и за плащане на обезщетение за забава, възникват от различни юридически факти и имат различно предназначение. Задължението за плащане на възнаградителната лихва възниква заедно и наред с главния дълг, от същия юридически факт (обикновено договор), докато дължимото обезщетение за забава в размер на законната лихва е последица от забавено изпълнение на парично задължение (независимо от какъв юридически факт е възникнал главния дълг) и се дължи само ако бъде поискана по съдебен ред.

Традиционното, както в правната литература, така и преобладаващо в съдебна практика, при анализът на разпоредбата на чл. 76, ал. 2 ЗЗД не се прави разлика относно това дали лихвата е възнаградителна или обезщетителна лихва (независимо, дали се касае до мораторна лихва, уговорена между страните, или до законна лихва по чл. 86, ал. 1 ЗЗД). Според това разбиране тъй като законодателят не е направил разлика между различните видове лихва, когато плащането на парично задължение не е достатъчно да удовлетвори кредитора изцяло, то с плащането се удовлетворяват първо разноските, след това лихвите (от всякакъв вид) и накрая главницата съгласно правилото на чл. 76, ал. 2 ЗЗД.

Считаме, че традиционният отговор на въпроса не отчита следните съществени обстоятелства:

А) Разпоредбата на чл. 76 ЗЗД систематично е част от уредбата на Глава Ш, „*Действие на задълженията*“, раздел I „*Изпълнение*“, в който са уредени правилата за точно изпълнение на задълженията: какво трябва да направи длъжника за да изпълни точно задължението си – къде и кому да престира, кога да престира, какво да престира, колко да престира и пр.

Б) Разпоредбата на чл. 86 ЗЗД, уреждаща последиците от забавено изпълнение на парично задължение, е част Раздел II „*Неизпълнение*“, в който са уредени последиците, ако длъжникът не изпълни точно съобразно формите на неизпълнение. Казано иначе законната лихва по чл. 86, ал. 1 ЗЗД

има характер на обезщетение, дължимо без да се доказват вредите (подобно на неустойката), а не на възнаграждение, разбирано като насрещна престация по предоставена в заем парична сума.

В) Изразът „*лихвите*” в чл. 76, ал. 2 ЗЗД следва да се отнася за „*лихвите*”, дължими като възнаграждение при главен паричен дълг - при „*лихвоносно парично задължение*”, защото само при „*лихвоносно*” задължение за длъжника с едновременното пораждање на главното задължение (при договора за заем/кредит – да върне получената в заем сума) възниква и задължение да плати лихва за ползването на паричната сума за уговорения срок. Аргумент за подобно разбиране е и разпоредбата на чл. 70, ал. 3 ЗЗД, която предвижда, че при „*лихвоносни парични задължения*” длъжникът може да плати преди срока и да приспадне лихвите за времето до края на срока.

След като длъжникът по лихвоносно задължение може да плати преди срока и да приспадне лихвите, дължими до края на уговорения срок (чл. 70, ал. 3 ЗЗД), то очевидно когато плащането не е достатъчно да покрие „*лихвоносното задължение*” – т.е. задължението и уговорените за него лихви, погасяването ще стане в поредността на чл. 76, ал. 2 ЗЗД – с извършеното плащане ще бъдат погасени първо лихвите, разбирани като цена за ползване на паричната сума, и едва след това ще се погаси паричното задължение (за връщане на предоставената в заем парична сума).

Г) За разлика от обезщетителната лихва по чл. 86, ал. 1 ЗЗД, която възниква от юридическия факт на неизпълнението на паричното задължение, възнаградителната лихва възниква едновременно с главния паричен дълг и от същия юридически факт, от който възниква и главния паричен дълг. Поради това и когато длъжникът престоира частично и сумата не е достатъчна да покрие всички възникнали *преди забавата* еднородни парични задължения, погасяването става в уговорената в чл. 76, ал. 2 ЗЗД поредност.

Д) Че под „*лихва*” в чл. 76, ал. 2 ЗЗД се има предвид само възнаградителната лихва, но не и обезщетението за забава по чл. 86 ЗЗД е и разпоредбата на чл. 111 ЗЗД, която прави разлика между обезщетенията за неизпълнен договор (каквото е дължимото обезщетение по чл. 86, ал. 1 ЗЗД в размер на законната лихва), и лихвите, като периодични плащания. Независимо, че предвидения давностен срок и за двата вида вземания е един и същ (три години), законодателят е разграничил в чл. 111, б. „б” ЗЗД „*вземанията за обезщетение и неустойки от неизпълнен договор*”, от предвидените в чл. 111, б. „в” ЗЗД „*вземания за наем, лихва и други периодични плащания*”. Ако законодателят считаше, че законната лихва за забава е лихва по смисъла на чл. 76, ал. 2 ЗЗД, нямаше да я уреди отделни хипотези на обезщетение от неизпълнен договор в чл. 111, б. „б” и лихвите в чл. 111, б. „в” ЗЗД.

С оглед изложеното Висшият адвокатски съвет счита за правилно второто разбиране, според което разпоредбата на чл. 76, ал. 2 ЗЗД е

неприложима по отношение на законната лихва за забава в чл. 86, ал. 1 ЗЗД, която се погасява в поредността, уредена в чл. 76, ал. 1 ЗЗД. Главницата, невърната в уговорения срок, независимо дали за плащането ѝ е уговорена възнаградителна лихва или не, се явява „най-обременително задължение“ по смисъла на чл. 76, ал. 1, изр. 2 ЗЗД (защото за нея се дължи обезщетение за забава) и ще подлежи на погасяване *преди дължимата върху нея законна лихва за забава*.

Подобно тълкуване, освен че отговаря на точния смисъл на закона, би стимулирало и доброволното изпълнение от страна на длъжниците, изпаднали в забава. Традиционното преобладаващо разбиране по този въпрос до момента – че лихвата, както договорна, така и законна лихва за забава, се погасяват винаги преди задължението за връщане на главница, действателно твърде „дестимулиращо“ на изпадналите в забава длъжници. Обичайно длъжникът, изпаднал в забава, не разполага с възможност да изпълни изцяло – да погаси както главницата, така и разносните и дължимите върху главницата лихви (договорни, законни и пр.). При положение, че законодателят не е предвидил краен срок за начисляване на законната лихва за забава, ако приемем поредността на чл. 76, ал. 2 ЗЗД за приложима и относно законната лихва за забава, в масовия случай длъжникът, който плаща частично (доброволно или в хода на принудително изпълнение) трудно може (а често практически не може) да стигне до погасяване на главницата.

Така лесно институтът на законната лихва – от институт, насочен към обезщетяване на вредите на кредитора от забавено неизпълнение, без да е необходимо те да се доказват, се превръща в бремене, поставящо в невъзможност длъжника да изпълни паричното си задължение (да върне главницата), когато след срока плаща частично.

Разумът на законодателя, обаче, е да се погасява най-напред „най-обременителното“ задължение – т.е. това задължение, което в дългосрочен план най-тежко засяга длъжника и възможността да погаси всички свои задължения към същия кредитор. Няма съмнение, че главницата, върху която се дължи законна лихва за забава, е „най-обременителното задължение“ по смисъла на чл. 76, ал. 1 ЗЗД и като такава тя винаги следва да бъде погасявана преди дължимата за нея законна лихва.

Ето защо Висшият адвокатски съвет счита, че на поставения първи въпрос следва да се отговори по следния начин:

Когато извършеното плащане не е достатъчно, за да погаси дължимата главница и законната лихва за забава по чл. 86, ал. 1 ЗЗД, погасителният ефект за законната лихва за забава по чл. 86, ал. 1 ЗЗД настъпва при условията и в поредността по чл. 76, ал. 1 ЗЗД – главницата се погасява като „най-обременително“ задължение преди дължимата върху нея законна лихва по чл. 86, ал. 1 ЗЗД.

II. По втория поставен въпрос:

Как следва да се определи размерът на вземането на кредитора при предсрочна изискуемост по договор за заем/кредит – само в размер на непогасения остатък от предоставената по договора парична сума или се включва уговореното в договора възнаграждение /възнаградителни лихви/ и/или законните лихви?

1. Противоречива практика, мотивирала предложението за тълкувателно решение:

По въпроса е налице противоречива съдебна практика на състави на ВКС, постановена по реда на чл. 290 ГПК, които противоречия намират отражение и в актовете на долноинстанционните съдилища, очертани в разпореждането за образуване на тълкувателно дело както следва:

Според едното становище обстоятелството, че предсрочната изискуемост на кредита поражда задължение за кредитополучателя да върне получената сума в цялост, респ. остатъка от същата, изключва наличието на основание за формиране на договорна лихва, имаща възнаградителен характер, при което кумулирането на две обезщетения за забавата на длъжника, касаещи един и същ период, би довело до неоснователно обогатяване на кредитора, което правният ред не допуска – така *Определение № 974 от 07.12.2011 г. по ч.т.д. № 797/2010 г., II ТО на ВКС* и позоваващите се на него актове на СГС по въззивни производства – напр. *Определение № 1783 от 20.01.2014 г. по в.ч.гр.д. № 13681/2013 г., Определение № 17185 от 11.08.2014 г. по в.ч.гр.д. № 11542/2014 г.* и др.

Според обратното становище при уговорена в договор за заем за потребление предсрочна изискуемост на задължението за връщане на заетата парична сума настъпва предсрочна изискуемост и на непадежираните към този момент анюитетни вноски, формирани от части от главницата, възнаградителни лихви и такси – така *Решение № 99 от 01.02.2013 г. по т.д. № 610/2011 г. на I ТО на ВКС* и позоваващите се на него актове на СГС по въззивни производства – напр. *Определение № 6884 от 28.03.2014 г. по в.ч.гр.д. № 116/2014 г., Определение № 11665 от 19.06.2013 г. по в.ч.гр.д. № 6343/2013 г., Определение № 14603 от 09.07.2014 г. по в.ч.гр.д. № 6636/2014 г.* и др.

2. Становище по поставения въпрос:

При договора за кредит Банката има едно съществено задължение и то е да предостави на кредитополучателя средствата по договора за кредит – чл. 430, ал. 1 ТЗ.

След като Банката вече е изпълнила това свое съществено задължение – предоставила е средствата по кредита, за кредитополучателя възниква насрещното задължение да ѝ върне предоставените средства в уговорения срок и да заплати уговорената възнаградителна лихва за ползвания кредит – чл. 430, ал. 2 ТЗ.

Възможността за банката да обяви кредита за предсрочно изискуем както в хипотезите на чл. 432 ТЗ (респ. чл. 71 ЗЗД), така и на уговорените в договора основания, е частен случай на разваляне на договора поради неизпълнение. Поради обстоятелството, че обичайно кредитът се връща на части (на вноски) в рамките на уговорен краен срок за погасяването му, развалянето на договора винаги ще бъде само занапред. При това положение, изгубвайки преимуществото на срока и възможността да плаща на части, длъжникът при надлежно обявена предсрочна изискуемост дължи **целия непогасен към датата на обявяване на предсрочната изискуемост остатък от главницата на дълга**. Уговорената като насрещна престация за предоставения заем/кредит възнаградителна лихва, не се дължи след обявяване на кредита за предсрочно изискуем, защото след обявяване на кредита за предсрочно изискуем длъжникът следва да плати целия непогасен остатък от главницата и ако не стори това изпада в забава, за която дължи предвидената в договора мораторна лихва (или друго договорно обезщетение за забава), а ако такова не е уговорено – обезщетение за забава в размер на законната лихва по чл. 86, ал. 1 ЗЗД.

Най-честите хипотези на обявяване на предсрочна изискуемост на кредита са случаите, при които кредитополучателят не е платил определен брой месечни вноски по кредита, поради което към момента на обявяване на предсрочната изискуемост на кредита кредитополучателят обикновено дължи и натрупани до момента на обявяване на предсрочната изискуемост изискуеми и неплатени задължения, произтичащи от договора – части от главницата, дължими и неплатени договорни лихви за периода до обявяване на предсрочната изискуемост, такси, комисионни и пр. Всички тези неплатени вземания на банката, които са послужили като основание за обявяване на предсрочната изискуемост на кредита, са изискуеми поради неплащането на уговорените в договора падежи. Бъдещите договорни лихви, такси и комисионни, които кредитополучателят би платил, ако кредита не беше обявен за предсрочно изискуем, не са част от „предоставената в заем сума“ по смисъла на чл. 430, ал. 1 ТЗ, поради което и няма как да станат предсрочно изискуеми нито в хипотезата на чл. 432 ТЗ, нито в хипотезата на чл. 71 ЗЗД.

Ето защо Висшият адвокатски съвет счита, че отговорът на въпроса как следва да се определи размерът на вземането при обявена предсрочна изискуемост на вземането по договор за заем/кредит, следва да бъде:

Вземането на кредитора при обявена предсрочна изискуемост е в размер на непогасения остатък по предоставената по договора парична

сума (цялата невърната главница по заема/кредита). Възможно е наред с главницата по кредита, кредитополучателят дължи и неплатените до обявяване на предсрочната изискуемост на кредита договорни и мораторни (ако такива са уговорени с договора) лихви, както и други суми (такси и комисионни по кредита), ако такива са били уговорени, дължими за периода до обявяване на предсрочната изискуемост на кредита.

Извън поставения въпрос, но не без практическо значение, е въпросът за последиците от обявената предсрочна изискуемост на кредита и сумите, дължими от кредитополучателя за периода от обявяване на предсрочната изискуемост на кредита до окончателното му плащане като обезщетение за забавеното изпълнение. Кредиторът може да претендира за периода от обявяване на предсрочната изискуемост на кредита до окончателното плащане на главницата или уговорената в договора мораторна лихва (или неустойка) за забава или законната лихва за забава по чл. 86, ал. 1 ЗЗД върху цялата невърната главница по кредита, ако не е уговорено договорно обезщетение за забава (или ако кредиторът избере да претендира законна лихва за забава вместо уговореното договорно обезщетение за забава). И в двата случая дължимото на кредитора обезщетение за забава – както в размер на законната лихва, така и в размер на уговорена в договора мораторна лихва (неустойка) за забава, ще подлежи на погасяване в поредността по чл. 76, ал. 1 ЗЗД – след погасяване на главницата, както беше отговорено на първия поставен въпрос.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВИШИЯ
АДВОКАТСКИ СЪВЕТ:

РАЛИЦА НЕГЕНЦОВА

